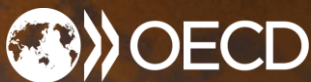
A close-up photograph of a single, weathered metal puzzle piece resting on a dark, textured surface. The piece is yellowish-brown with some darker spots, suggesting it has been used or is old. The background is a mottled brown and gold color, possibly a stone or metal surface. The lighting is dramatic, with a bright, circular glow on the left side of the image, partially obscuring the puzzle piece and the background.

**Uku ya botambwisi makambo
ya OCDE mpo na esengeli ya
kosalelama mpo na
bikanganeli ya bozwami
mabanga ya ntalo ezangisami
na kowelana**

**Lolenge nini esengeli kobongisa
mimbongo na mikolo mizali koya mpe
kozwa bondimisami ya lisanga ya CIRGL**

Bobandi

Eteni eyeyisami pete ya buku ya botambwisi makambo ya OCDE mpo na esengeli ya kosalelama mpo na bikanganeli ya bozwami mabanga ya ntalo ezangisami kowelana, elimboli miango ya minene ya esengeli ya kosalelama kati na ekanganeli ya bozwami ya mabanga iye : etain, tantale, tungstene, mpe wolo oyo ezali kowuta na biteni oyo kowelana to bipayi likama ya kowelana ezali makasi na molongo ya Afrika oyo esangisi maziba ya minene, na kolandisamaka na buku iye etangami awa likolo.

Na kolandaka biteni oyo esembolami awa na nse, bokokoma na kozanga pasi kozwa kondimisama ya CIRGL.

Buku oyo etalisami mpo na bakompani ekobimisaka mabanga na ntalo kozanga kosalela ba masini minene to ba kompani ya mike, bakisa lisusu baluki minene ya mabanga na ntalo, baye bazali kosala masolo mpo na bosombi mpe botekisi, ba bongoli mpe baye misusu bazali kopetola to kobongola mabanga ya ntalo, babimisi mpo ya boteki libanda ya mboka, baye bamipesi mingi na bosololi mpo ya botekisi mpe bosombi na molongo mobimba, batekisi mpe basombi na molongo mobimba, na ba kompani ya bobalolami lisusu mabanga ya ntalo.

Misala nini misengelami ete mi yambama mpo na kokokisa ekanganeli ya bozwami ezangi boyokani elongo na kowelana ?

Esengeli ya kosalelama ezali kolandana ya makambo oyo ba kompani mpe bato basengelaki kosalela mpo na kondisama ete mabanga ya ntalo oyo ezali na libanga etain, tantale, tungstène mpe wolo mibimisami mpe mitekisami to misombami na ndenge ya kimia mpe ya botombwami, kasi na kopesaka nzela te na bowelani.

Esengeli mpenza mpo na yango kolandela mwa biteni mingi ya makambo : kotiesa bibongiseleli ya minene mpo na kokengela ekanganeli ya bozwami; kolekisa ba nsango ya ntina epayi ya basombi kati na nzela oyo ezwami mpo ntina moko, na bakonzi ya leta mpe na mangomba ya biteni moko biye bizali na mikumba ya kotosa mibeko misengeli kolandama mpo na botekisi mpe bosombi mabanga ya ntalo, kolandela ndenge makambo mazali kosalama na bisika oyo mabanga ya ntalo ezwami, bipai nionso ezali kolekisama mpe bisika ya bosololi mpo na botekisi mpe bosombi mpo na kondisama ete bisika ya bozwami mpe bobimisi bizali na boyokani moko te na kowelana ; mpe ko yebisa na ntina na kosalelama ya esengeli na ye.

Biteni mitano mpo na kosalelama ya esengeli esimbami na makama

Eteni ya liboso	Koyeyisa makasi makoki na ntina na kosalela lotomo ya kosalelama, mabongisi na yango ya kati mpe kosalela mikanda na yango, mpenza mpenza na lisungi ya ekangeneli ya mokumba mpe / to mabongisi ya boyebi nzela nionso mabanga ya ntalo ezali kobimisama.
Eteni ya mibale	Kosala na lolenge ya moko moko to na boyokani elongo na basombi na bango, kolandelama ya makama emonisami na bisika mabanga ya ntalo ezwami, banzela elekeli mpo na bokumbi, bisika ya boyokani mpo na botekisi mpe bosombi ya mabanga ya ntalo mpe babimisi.
Eteni ya misato	Kozwa meko ya bolembisi makama, kotiya bokanganeli ya bozwami ya mabanga na ntalo na nse ya botaleli tango nionso ya makama.
Eteni ya minei	Komikotisa kati na manaka ya bolandami tango ezali kosalema.
Eteni ta mitano	Kosala bopesi nsango ya mosala ya mbula na mbula na ntina ya makasi oyo ezali kopesama mpo na kosalelama mpe ya kotiya yango na bilo ya kompani mpe na nzela ya internet

Wapi ntina ya esengeli ya kosalelama?

Kosalela esengeli ya kosalelama ezali kopesa makoki ya :

- Koyeba mpe kolakisa ete bozali ko pesa maboko na kowelana moko te
- Kopesa epai ya basombi na bino kondimisama ete botosaki biteni nionso mpe bozwaki mabongisi esengeli mpo na kopekisa to kolembisa likama nionso ya komikotisa na kowelana mpe ya bolandani kozanga suka ya bopesi mpasi makasi ndenge na ndenge kolandisamaka na mibeko esengeli kotalelama na molongo mobimba.
- Koluka banzela ya sika ya bobimisi mabanga ya ntalo mpe basombi oyo babongi mpe basombaka ntango nionso wana bondimi epayi na bino ezali komonisama.
- Kondimisa bobimisi libanda ya mabanga na ntalo na kotalaka ebongiseli ya kondimama ya eteni ya CIRGL.
- Kokende liboso mpo ya bozwi kondimisama ezangi boyokani moko na kowelana na mboka ya RDC koyanolaka bongo na bozeli ya basombi oyo batungisami mpo na kokokisa masengami ya eteni 1502 ya mobeko Dodd-Frank ya Etats-Unis mpo na mboka RDC

Eteni ya liboso

Esengeli kosala nini liboso ya kozwa ekateli ya bozwami ?

- Koyekola buku ya botambwisi, bokoki kozwa yango na monoko ya francais to na anglais na nzela ya internet oyo elandami : mneguidelines.oecd.org/mining.htm
- Kokoma litatoli ya polele na nzela na yango bozali kozwa mokano ya kosalela ebakisali ya mibale ya buku ya botambwisi, oyo etalisi malamumu makama ya ekanganeli ya bozwami mabanga ya ntalo moko na moko mpe lolenge ya kopesela yango eyano wana emonisami mpenza ete makama mazali.
- Wana esengelami, kopesa epayi na motambwisi misala mokumba ya kosalela esengeli ya kosalelama. Kopesa ye nzela azwa boyebi ya lolenge nionso ya kosalela mosala mpe mikanda nionso ya ntina mpe kopesa ye makoki ya kotombola boyebi na ye na ntina ya kosalela esengeli mpe kokokisa biteni na yango nionso.
- Koyebisa basombi na bino nionso, babimisi, bakumbi mpe bakompani oyo bosangani na bango mpo na misala ya boluki to mombongo ya mabanga ya ntalo basengeli kosalela esengeli ya kosalelama mpe kopesa bino boyokani na bango mpo na bozwi ya ba sango.
- Koyebisa na basombi na bino nionso, babimisi, bakumbi mpe bakompani oyo bosangani na bango mpo na misala ya boluki to mombongo ya mabanga ya ntalo ete bokoki koboya mikano na bino ya bozwami na kosalela esengeli na bino ya kosalelama kotalaka ete bazali kotosa yango to te.
- Kozala na mayangani na ntina ya boyeisi makasi makoki mpe kokangisa boyokani makasi elongo na basalani to bikangelani bizali kosala misala mitali bikanganelo ya bozwami mabanga ya ntalo to bizali kotalisa bisika mabanga yango ezwami mpe kolandela bowelani.

Bokanganeli ya mokumba to koyeba lolenge nini mabanga ya ntalo ezali kozwama?

Na kotalela buku ya botambwuisi ya OCDE na ntina na bosengeli ya kosalela, ekanganeli ya mokumba elimboli mikanda oyo ezali kopesa nzela na koyeba ba kompani mpe bato oyo bazali kolandela bobatelami ya mabanga na ntalo kati na ekanganeli mobimba ya bozwami. Mukanda mpo na ntina na ebongiseli ya kondimama kati na eteni ya CIRGL etalisi mibeko misengeli kolandalama mpe ba lolenge ya ko landela mpo na kondimisama na ntina ya koyeba lolenge mabanga ya ntalo ezali kozwama mpe kobandisa ekanganeli ya mokumba. Mikanda oyo esengelami na mboka RDC kolandisamaka na buku ya lolenge ya koyeba nzela ya mabanga ya ntalo, kobanda na bo luki kino bobisi libanda, ezali ndakisa mpo na mboka mobimba ya ekanganeli ya mokumba.

Boyebi nzela ya bozwami mabanga ya ntalo elakisi lolenge ya koyeba epayi mabanga yango ezali na bolandani ya ekanganeli, kobanda na libulu ya botimoli kino na esika ya bobimisi libanda. Botiami elembo lolenge esengelami na manaka ya iTSCi mpe botiami elembo na nzela ya masini esalelami na mabulu mosusu ya mabanga ya ntalo ya mboka Rwanda mimonisami lokola bandakisa ya boyebi nzela ya bozwami mabanga ya ntalo. Bosenga ya bosombi mpe botekisi ekomema mbala mosusu bobimisi ya balolenge ya sika ya kosalela mpo na kolandela boyebi ya bozwami ya mabanga ya ntalo na bambula ezali koya.

Wana botalisi epayi wapi mpe epayi ya nani bozwami mabanga ya ntalo esalami, esengeli ete ekanganeli ya mokumba to ebongiseli moko ya boyebi malamumu nzela ya bozwami mabanga ya ntalo ezwa esika. Na mposa ya kobatela bopete esengelami, buku ya botambwuisi makambo ya OCDE mpo na esengeli ya kosalelami epesi makoki ya kosala boponi, na ebongiseli ya boyebi nzela ya bozwami to na ekanganeli ya mokumba, elakisa ntango mosusu ebongiseli ya botiami elembo ya iSTCi, to mpe botiami elembo na nzela ya masini to lolenge nionso endimami na mabongisi ezwami na buku ya OCDE mpo na esengeli ya kosalelami mpe na mokanda ya bondimisami na ntina na kondimama ya eteni ya CIRGL.

Eteni ya mibale

Lolenge nini esengeli koyeba bisika ya kosala misala na ngai, mpe epayi ya nani kosomba mabanga ya ntalo ?

Bosengeli ko landela makama mpo na koyeba biteni bibongi mpo na kosala misala mpe epayi na babimisi nini esengeli kosomba mabanga ya ntalo. Kolandelama ya makama etali mingi mabaku ekangami na bowelani bakisa lisusu ba sango ebimisami na nzela ya bikanganeli ya mokumba mpe/to boyebi nzela mpo na komonisa soki ezali na nzela elongobani te. Makama yango elandalemani lolenge oyo :

1. Bolandelami ya makama oyo ezali na boyokani na kowelana

- a. Koluka mpe kolandela makama oyo ezali na boyokani na kowelana na bisika ya boluki mabanga ya ntalo
- b. Koluka mpe ko landela makama oyo ezali na boyokani na kowelana oyo emonisami na bisika ya masolo ya botekisi mpe bosombi, mpe ba nzela ya bokumbi
- c. Koluka mpe kolandela makama oyo ezali na boyakani na kowelana emonisami na ba bimisi

2. Kolandelama ya ekanganeli ya mokumba to boyebi nzela ya bozwami ya mabanga ya ntalo:

Kolandela lolenge nini ekanganeli ya mokumba to meko ya boyebi lolenge ya bozwami mpe bisika ya boluki mabanga ya ntalo, bipayi masolo ya botekisi mpe bosombi ezali kosalema, kobalusama to kopesama ntina, mpe na tango ya bokumbami mpe bopesami mpo na kotekisama libanda.

Lolenge nini kolandelama ya makama ekoki kosalema ?

Kolandelama ya makama ezali kosalema na kotalelaka mikanda na ntina ya bokanganeli ya mokumba mpe/to boyebi nzela ya bozwami mpe kosangisa etuluku ya bato batiami mpo na kolandelama bisika mabanga ezwami. Ekoki kosalema na moto ye moko to, ebongi malam, na boyakani elongo na babimisi mpe / to basombi ndakisa, basololi mpo na bosombi mpe botekisi ya mabanga na ntalo, ba kumbi, babimisi libanda, babongolisi.

Esengelami koluka lisungi ya bakonzi mpe masanga ya bana mboka, to kosalela basango ekoki kozwama na ntina wana (ndakisa, epai ya lisanga ya bolandi kosalelama ya CIRGL to bituluku bisangisi biteni mingi ya iTSCi). Bokoki lisusu kosangana na manaka ya biteni na biteni, lokola iTSCi, na ntina na yango esalelami bolandelami ya mikumba, mpo na kosunga bino na kozwa ekateli mpo na epayi bozali kosala mosala to kozwa mabanga ya ntalo.

Makama ezali nini?

Likama ya bozwami ya mabanga na ntalo epayi ya moko na baye bazali koluka koyokisa mpasi makasi na tango ya koluka, bokumbi to kosala mombongo na yango to kozala na ya boyokani elongo na eteni iye.

Boyokisi mpasi esangisi makambo oyo :

- lolenge nionso ya kotungisa to koyokisa mpasi makasi oyo ezali kokweisa bomoto
- lolenge nionso ya bosalisi moto mosala na makasi to oyo akoki koboya te elakisi mosala nionso esengami na moto kolandisama na kopamelama na ntina na etumbu songolo mpe na ntina na yango moto ye moko aluki mosala te, balolenge ya mabe ya mosala ya bana
- balolenge mosusu bimonisami na mpwasa mpe lisusu bokweisami ya ba lotomo
- Ya bato, lokola bozwi mwasi na lolenge nionso ya makasi.

Mobulu ebimisami na bitumba mpe balolenge mosusu ya bokweyisi makasi lotomo ya moto na molongo mobimba, mobulu etali kokweyisama ya bomoto to misala ya koboma bato mingi na mbala moko.

Likama ya kopesa lisungi ya polele to ya kobombama na bituluku ya bato oyo bazwi mandoki na mobulu (ndakisa, bituluku ya batomboki lokola ba FDLR to ba Mayi Mayi to na ba mampinga ya bobateli ya leta to ya bato (ndakisa, masanga ya bato ya mabe bazali kosala kati na ba polisi to kati na ba soda (FARDC) to masanga ya bobateli ya bato kati na mabulu)

« Lisungi ya polele to ya kobombama » elakisi, ntango mosusu, bozwami ya mabanga ya ntalo epayi ya bituluku ya baye bazwi minduki kozanga kopesamela nzela, mampinga ya bobateli ya leta to ya bato to mpe lisusu basali na bango elongo, kofuta bango to kopesa lisungi , wana bituluku yango mpe basali na bango elongo :

Bazwami kozanga kopesamela nzela na bisika ya boluki mabanga ya ntalo to na banzela ya bokumbi, bisika ya bosololi mpo na botekisi mpe bosombi mabanga yango mpe basali elongo oyo bazali likolo ya ekanganeli ya bozwami mpe/to ;

Bazali kofutisa mpako ya lokuta to kobotola mosolo na makasi to mabanga ya ntalo bisika ya bokoti na mabulu mabanga ezwami, ba nzela ya bokumbi to bisika ya bosololi mpo na botekisi mpe bosombi mabanga ya ntalo mpe / to ;

Bazali kofutisa mpako ya lokuta to kobotola na makasi na baye bazwami na kati, ba kompani ya bobimisi libanda to basololi mpo na botekisi mpe bosombi ya molongo mobimba.

Likama ete ekanganeli ya mokumba mpe/to boyebi banzela ezwama na mikakatano, bozangi solo mpe lokuta.

Ekoki kozala bongo ntango ekanganeli ya mokumba mpe/to ba meko ya boyebi nzela misalelami malamumu te, bozangi kolongobana emonisami na ekanganeli ya mokumba mpe/to makambo ya boyebi nzela mizwami mpenza na lokuta.

Eteni ya mibale : bolandelami ya ebongiseli ya kondimama ya lisanga ya CIRGL

Soki bozali kobimisa na libanda mabanga ya ntalo kowuta na eteni ya esangisi maziba ya minene, bosengelami kotalisa ntina mbala moko na mbula ya bolandelami oyo esalami na ntina na ebongiseli ya kondimama ya lisanga ya CIRGL.

Bolandelami etali koyeba ntina ete mabanga nionso ya ntalo ebimisami na bondimami ya lisanga ya CIRGL mpe ya OCDE mpe ewuti na esika ya bopeto, bikumbami, bilambami, bimisami libanda na kotosaka mibeko ya masanga miye ; kozanga bokweisami ya ba lotomo ya bato to kopesa mosolo na baye bazali kowelana.

Na bongo, bolandelami ya CIRGL etali lisusu bisika mabanga ya ntalo ezali kobima, bisika ya masolo mpo na botekisi mpe bosombami, banzela ya bokumbi, ba kompani mpe bato bakangani elongo na CIRGL bazali kati na ekanganeli ya bozwami mpo na koluka koyeba ete mabanga ya ntalo esalemi mpe esololami mpo na botekisi mpe bosombami na ndenge malamau, kozanga komikotisa na kowelana.

Lokola bazali kosepela lisusu na makambo mabongi mpenza kati na yango mabanga ya ntalo ekundolami, esololami mpo na bosombami mpe botekisami, ekumbami mpe ebimisami libanda ; bolandelami ya CIRGL ekolandela makama oyo bosengeli kotalela. Bokoki kosalela bosukisi na bango mpo na kosala malamau bolandelami na bino, boye bbotemakama.

Lolenge nini kokundola makama?

Mpo na kokundola makama, bosengeli kosangisa mpe kotalela ba sango oyo :

Basango ya ntina mpo na kolandela makama	Lolenge nini mpe epayi wapi kozwa ba sango ?
<ul style="list-style-type: none"> • Libulu oyo mabanga ya ntalo ewuti • Mingi, mikolo mpe loelnge ya boluki luki (boluki luki na maboko, ya mingi to ya moke)	<ul style="list-style-type: none"> • Mpo na mboka moko na moko, kotalela babuku ezali kolobela mibeko misengeli kosalelama na ntina na bozwami mpe boyebi nzela ya boleki (ndakisa ya RDC, buku ya ba lolenge ya boyebi nzela ya boleki mabanga ya ntalo, bokundolami kino bobimisami libanda). • Mpo na oyo etali bisika iTSCi esalelami ba sango wana etiamami na mikanda ya iSTCi mpe elembo, kotalela lisusu na ntina na kotalelama ya makama mpe na lisungi ya ebombameli ya makambo ya iSTCi. • Mpo na oyo etali bisika bisalelaka botiami na elembo na masini, moluki ba sango akobombisa yango na ebombamelo ya makambo mpo na boluki mabanga ya ntalo mokolo na mokolo, na bobimi ya bolandami ya bisika, to epayi wapi mabulu ya mabanga na ntalo ezwami. • Mabulu minene ya ba kompani ya mabanga na ntalo ezali mbala mingi na ba lolenge na bango mpo na kosangisa ba sango ya bowuti mpe bisika ya boluki ya mikolo nionso ezali. <p>Kozwanaka na mikanda etalisi kotosama ya mibeko, manso oyo makoki lisusu kosalelama lokola moboko ya bolandelami oyo ebongi mpenza.</p>

Ba sango ya ntina mpo na kolandela makama	Lolenge nini mpe epayi wapi kozwa ba sango?
<ul style="list-style-type: none"> • Bisika oyo mabanga ya ntalo esangisami, esolalemi mpo na botekisi mpe bosombi, bibongisami, bipesameli motuya mpe bibimisami libanda. • Koyeba malamumu malamumu moluki ya mabanga ya ntalo, bisika ya bobongisami, bobongolami, basoli mpo na botekisi mpe bosombi to bato nionso oyo na nzela na bango makambo maye mazali kolekela, bakumbi, babimisami libanda. • Ba nzela ya bokumbi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mpo na mboka nionso kosalela ba buku ekomami mpo na botosi mibeko ya kosalela na ntina etali kozwa mabanga ya ntalo (na ndakisa mpo na mboka RDC, buku na ntina ya ba lolege ya koyeba bozwami ya mabanga na ntalo, boluki, mpe bobimisami libanda ya mboka). • Mpo na oyo etali bisika iTSCi esalelami ba sango wana etiamami na mikanda ya iSTCi mpe elembu, kotalela lisusu na ntina na kotalelami ya makama mpe na lisungi ya ebombameli ya makambo ya iSTCi. • Soki botiami bilembo esalami na nzela ya masini, ba sango oyo (komonisama ya moluki, mokumbi, nzela oyo bokumbami, mobongoli, bongo na bongo...) ebombamisami na lolenge ya kobombama, ekamatami na bamasini ya bokengeli mpe etindami na mbala moko na bibombamelo ya basango oyo ebatelami na bakonzi ya mboka, moluki ya libulu to /mpe bobimisami libanda, mpe lisanga ya CIRGL.
<ul style="list-style-type: none"> • Bosangisi ya bampako nionso, ba lotomo, mpe bozongisami ya mosolo epayi ya mbula matari mpo na bokundoli, mombongo, bokumbi, mpe bobimisami mabanga ya ntalo libanda. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kokongola mpe kobatela bofuti nionso epesami na misala ya leta na ntina ya bobimisami libanda. Na mboka RDC, lokola mpe na RWANDA, mpo na kozwa kondimama ya solo (mpe, mikolo mizali koya pene lokasa ya kondimama ya CIRGL), babimisami libanda basengelami kobatela bilembo nionso ya bofutami mpe ba lotomo nionso ya bobimisami epesami epayi ya leta. Ba sango yango esengeli kobalema mpo na kosalela na ntina na bolandelami ya makama. • Kokongola mpe kobatela bofuti nionso oyo epesami na kotosaka mibeko epayi ya leta na bisika mabanga ya ntalo ezali mpe tango ya bosombami bipayi masolo mpo na botekisi mpo bosombami ezali kosalema, misala ya boleki to boleki mpe ya bobimisami libanda (mpako etali mabanga ya ntalo)

<p>Ba sango ya ntina mpo na kolandela makama</p>	<p>Lolenge nini mpe epayi wapi kozwa ba sango?</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Bokangami ya mosolo mpo na kobanda mombongo (lisusu bazwi litomba ya solo) mpe lolenge ya kompani, na kotalaka mingi mingi ba kombo ya bakambi mpe batambusi na yango, ngani bosangani na yango mpo na ntina etali mombongo, bakonzi, bato na politiki to basoda ya kompani mpe koyeba malamumu bakambi na yango 	<ul style="list-style-type: none"> • Na ba mboka mingi ya eteni ya maziba ya minene, bokangisa mosolo mpo na kobanda mombongo na ba kompani ya bo bimisi mananga ya ntalo libanda etatolamaka epayi ya bakonzi ya mboka kati na mikanda ya kosenga nzela mpo na bobimisi libanda. Sango oyo ekoki kozwama na bakonzi ya mosala oyo babongi (elongo na eyano endisami ya mobimisi to te) • Mpo na mboka nionso kosalela ba buku ekomami mpo na botosi mibeko ya kosalela na ntina etali kozwa mabanga ya ntalo (na ndakisa mpo na mboka RDC, buku na ntina ya ba lolege ya koyeba bozwami ya mabanga na ntalo, boluki, mpe bobimisi libanda ya mboka). • Koluka kati na mikanda mikobombaka ba sango ya mosala, bisika oyo sango ezali kowuta lolenge ya malamumu, lokola mikanda miye misalami na lisanga ya bato na mayele ya lisanga ya bikolo nionso mpo na ntina ya RDC, soki emonani ete babimisi bazali kosala mpo na ntina ya bituluku oyo bazwi minduki na mobulu (ndakisa FDLR, MAYI MAYI). To mampinga ya libateli ya leta to ya bato to soki bazwami na boyokani na bituluku biye. • Koluka ba sango mpo bosangisi mosolo ya kobanda mombongo mpe boyokani ya babimisi libanda elongo na bato ya politiki na ba sango ya masolo ya mosala ya masanga ya bana mboka to masanga ya mokili mobimba (ndakisa IPIS, Global witness, Enough, Human Rights Watch, PAC, PACT).
<ul style="list-style-type: none"> • Lisoloni nionso emonisi bobesi makasi esalami na eteni songolo kati na bisika mabulu ezali, na bolandani nionso ya bokumbi mpe bisika masolo mpo na bosmbi mpe botekisi ezali kosalema mpe / to bibongolami. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kotalela lolenge bisika la situationmabulu ya mabanga ya ntalo etalisami mpe elandelami na nzela ya batu oyo bazali kosala kolandelama ya CIRGL to bituluku oyo ekambami na bakonzi ya biteni mabanga ya ntalo ezwami. Bisika oyo etangami « verts » bolandelami ya makama esalamaki. • Koyekola ba sango oyo ezwami na ba buku ya ba sango yamosala ya ba masanga ya mboka to ya molongo mobimba (ndakisa IPIS, Global Witness, Enough, Human Rights Watch, PAC, PACT) na ntina ya bobuki ba lotomo ya moto mpe ya lisungi oyo bituluku ya bato oyo bazwi minduki na mobulu bazali kozwa.

Ba sango ya ntina mpo na kolandela makama	Lolenge nini mpe epayi wapi kozwa ba sango
<ul style="list-style-type: none"> • Lisolo nionso, to balolenge ya kozwila sango ndenge na ndenge ya lisungi ya mbala moko to ya sima ya moto mosusu epesami na bituluku ya bato oyo bazwi minduki na mobulu to na mampinga ya libateli ya leta to ya bato na nzela ya boluki, ya bokumbi, ya bosombami mpe botekisami na extraction, botombolami to bobimisi libanda ya wolo. • Bozangi kolongobana, sango lolenge na lolenge to lisolo ya bozangi kotosa mibeko, matatoli ya lokuta. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mpo na bisika oyo iTSCi esalelami, sango na ntina etali boyeisa mpasi ya makasi mpe lisungi ya mbala moko to na sima ya moto ezwami tango ya ya bolandelami ya mikumba ya iTSCi. Bosengeli kotalela yango mpe kokutanisa yango na ba sango oyo bozali na yango mpo na ko na kopesa eyano na ba nkokoso bikoki komonana. • Koluka na mikanda ya masolo ya misala oyo epesaka sango na lolenge ya malamumu, lokola oyo ya lisanga ya bato ya mayele ya Nations Unis mpo na RDC. Soki sango yango emonisi bozangi botosi ya mibeko, kobebisa makasi bomoyi ya bato mpe lisanga ya bituluku ya bato bazwi mandoki na mobulu (ndakisa FDLR, MAYI MAYI) mpe mampinga ya libateli ya leta to ya bato mosusu, na masolo ya bosombami mpe botekisami, na bobimisi libanda ya mabanga na ntalo. • Kosala boninga na masanga ya bana mboka mizali kosala na ntina moko to mizwami esika. Ya boluki mabanga ya ntalo ewuti, bisika masolo ya botekisi mpe bosombami ezali kosalema mpe na bolandani ya nzela ya bokumbami. Masolo malamumu mpe tango nionso na masanga miye mpe misala na bino moko ya bokundoli kati na esika esengelaki kopesa bino sango ya lisolo nionso, koyebisama to nungu nungu ya bozangi kotosa mibeko, bobesi makasi, to lisungi ya mbala moko to na nzela ya bato mosusu epayi na bituluku oyo bizwi mandoki na mobulu to mampinga ya libateli ya leta to ya bato.

Eteni ya misato

Lolenge nini kopesa eyano na makama mi monisami ?

Bosengeli kozwa ekateli ya kozanga bozwami ya mabanga ya ntalo epayi ya ba bimisi, kokata na mbala moko to kotika boyokani nionso na bango, soki likama emonisami mpenza na bososoli nionso ete bozwami yango esalemi na biteni oyo bazali na boyokani na bisika makama ezali :

- bazali kosala kobebisama makasi, lokola elimbolami awa na likolo
- bazali kopesa lisungi mbala moke to na sima ya bato mosusu epai na baye bazwi minduki na mobulu, ndakisa batomboki lokola ba FDLR to ba Mayi-Mayi.

Soki likama emonisami na bososoli nionso ya lisungi mbala moko to sima ya moto mosusu na mampinga ya libateli ya leta to ya bato mosusu (bosangani ya bato na mobulu bazali kosala kati na ba polisi to basoda to na basali ya libateli bizangi koyebana kati na bisika mabulu ezwami na ndakisa), bokoki kozwa ekateli ya bozwami mabanga na ntalo na biteni biye to na babimisi, kasi bosengeli na ntina wana ko salela na lombango nionso lolenge ya kopekisa makama elongo na babimisi yambo mpe biteni nionso ezwami na boyokani mpo na kolongola makama wana. Lolenge wana ya kosalela ekoki kosangisa meko ya koyeisa polele mabongisami ya bobateli kimia to ya boyebani ya biteni bitiami miso epayi ya bakonzi oyo babongi.

Soki bozali na makokit e ya komema mbongwana ya ntina mpe oyo ekoki kotalisama na kolimwisa lisungi ya mbala moko to na sima ya bato mosusu na mampinga ya libateli ya leta to ya bato mosusu, na bowumeli ya sanza motoba kobanda na tango esalelemi ya bokambami makama endimami, bosengeli kokata to kotika boyoka elongo na babimisi yambo mpe na esika likama emonisami.

Meko nini misengeli kozwama sima ya kolandelama ya makama mpe kobanda bozwami ya mabanga na ntalo na mabulu mpe na babimisi ?

- Koyeisa makasi mabongisami ya kati na ntina na kolandela ya ekanganeli ya mokumba mpe/ba nzela ya bozwami, na kondimisamaka mpenza na bolongobani na yango na mabongisi ya mboka misalelami na eteni wana ya mosala.
- Kokengela ete ekanganeli ya mokumba to mabongisi ya nzela ya bozwami ezali na bozangi nkokoso to mibeko mitosami. Kotala ntango nionso, na ndakisa, ete mabanga ya ntalo nionso ezwami na kolongobana mpenza na ndenge etalisami na ba buku ya ekanganeli ya mokumba to mabongisi ya nzela ya bozwami (lolenge ezali, kilo, motango ya basaki mpe bolandani na yango). Kotalela lisusu mbala na mbala, epai ya bitulukuya boalndelami na bisika mabangoa ya ntalo ezwami, soki makambo ya bozangi botosi ya mibeko emonisami. Soki bozali moko ya iSTCi to soki bozwami na bino ya mabanga na ntalo ezali kosalema na bisika oyo mabongisi ya iSTCi ezali kosalelama, bosengeli koyeba bokeyi liboso ekokisami na makambo matali botiami bilembo mpe makambo ya bozangi botosi ya mibeko mimonosami na lisungi ya ebombameloya mayebisi ya iSTCi.
- Kopesa epayi na basombi litatoli endimami ya solo mpe ya botekisi mpo na bolandani ya lbanga etekami (tala na ndakisa bobakisi 20 ya buku ya ba lolenge ya nzela ya bozwami ya mabanga na ntalo na mboka RDC, kobanda na boluki kino na na bobimisi libanda), lisusu na bolimboli moke ya ba nzela ya bokumbi, ba mpako nionso, ba lotomo mpe mosolo nionso epesami epayi ya leta na ntina ya boluki, ya mombongo, ya bokumbi, ya bobimisi mabanga ya ntalo libandana esengelami. ya likambo nionso ya kozanga kotosa mibeko mpe ya lisungi ya mbala moko to sima ya moto na mampinga ya libateli ya leta to ya bato, mpe ya ndenge ya kokambela makama, wana esengelami. Babimisi libanda basengeli kosala na ntina ete ba zwa mpo na bobimisi moko na moko mukanda ya kondimama ya eteni ya CIRGL, tango ebongeseli ekotambola malamumu malamumu, kotalisaka ete libanga ewuti na esika ya « peto » mpe ekumbamaki mpe ebongolamaki kolandisama na mibeko misengeli mpo na ko salela ya CIRGL mpe ya OCDE. Babimisi libanda mpe basololi mpo na bosombi mpe botekisi basengeli koyebisa epayi na molobeli ya CIRGL ba sango na ntina etali bosombi na bango, bobimisi, mpe boteki.
- Kopesa nzela basombi batala ba buku mpe ba sango ezwami na kosalela ya esengeli ya kosalelama, manaka ya kompani lokola iSTCi mpe balandeli epayi ya CIRGL to balandeli mosusu.

- Kosolola tango nionso na bituluku ya kolandelama bisika mabanga ya ntalo ezali mpe masanga mosusu (masanga ya bana mboka, bakonzi ya mboka mpe masanga esangisi bato lolenge na lolenge mpo na kolandela misala ya mabanga ya ntalo) mpo na kokengela masolo ya bobebisi makasi to ya lisungi ya mbala moko to sima moto mosusu na bituluku oyo ezwi manduki na mobulu to na mampinga ya libateli ya leta to ya bato mosusu. Kolandela masolo oyo etalisami mpe kozwa ba sango mosusu. Soki makama emonisami polele, kopesa eyano lokola elobami na eteni ya misato. Soki bozali moko ya iSTCi to bozali kozwa mabanga ya ntalo epayi ezali kosalelama, bosengeli kokoba mpe wana esengami komikotisa kati na misala ya iSTCi.
- Koyebisa makama nionso emonisami epayi molandeli oyo azangi kozwama na ekanganeli ya mabanga ya ntalo ya CIRGL. Soki bozali moko ya iSTCi to soki bozali kozwa mabanga ya ntalo bisika ezali kosalelama, bosengeli kopesa sango na ntina etali makama oyo emonisami na etuluku ya mosala ya bato ya lolenge na lolenge to kosalela mokanda ya koyebisa likama.

Eteni ya minei

Esengeli kosala to komikotisa na bolandami

Buku ya botambwisi ya OCDE esengi kosala bolandami ya lolenge ya kosala ya bisika ya bobongoli mabanga ya ntalo, kasi mpo na bato nionso ya ekanganeli ya bozwami te. Kolandelama wana esengeli mpe kobakisa botali epayi ya babimisi ya bisika ya bobongoli.

- **Bolandalemi esengelami na iTSCi-** Bolandami ya iTSCi bikoki kopesa bokokisami ya eteni ya minei ya buku ya botambuwisi ya OCDE. Balandeli basengeli lisusu kotala ete bato nionso bazwami na iSTCi bazali kolongobana na mibeko misengeli kotalelama ya iSTCi mpe na buku ya botambwisi ya OCDE, mpe kokengela ebongiseli oyo ezali mpenza ya iSTCi. Basengeli kokende epayi ya babimisi oyo bazwami kati na iSTCi mpo na kondimisama ete bango mpe bazali kosalela yango. Soki bozali moko na baye ya iSTCi to soki bozali na basombi oyo bazali kati na lisanga, bosengeli kopesa nzela na balandeli ya iSTCi bakota na bisika na bino ya mosala, mpe batala mikanda nionso mizali na boyokani na esengeli ya kosalelama, mingi mingi mikanda mitali ekanganeli ya mokumba to boyebi lolenge ya bozwami mpe masolo esalamaki elongo na ba bimisi mabanga ya ntalo mpe bituluku ya bolandelami na esika mabanga ya ntalo ezwami.

- **Bolandelami esengelami na manaka CFS** – bolandelami ya manaka CFS etalaka mingi mingi bobongoli ya mabanga na ntalo mpe elukaka kotalisa soki mabanga ya ntalo ya ekanganeli ya bizwami mazali na boyakani moko te na kowelana na mboka ya RDC kolandisamaka na eteni 1502 ya mobeko Dodd-Frank ya Etats-Unis. Mpo na kondimama bozangi boyokani na kowelana na mboka RDC, bibongoleli bisengeli komonisa ete bizali kopesa lisungu moko te epayi ya bazwi minduki na mobulu ata na bituluku misusu oyo etangami lokala babandisi ya koyokisama mpasi na mikanda ya suka esalami mbula nionso mboka na mboka na ntina na ba lotomo ya moto ya mbula matadi ya mboka Etats-Unis. Buku ya botambwisi na ntina na esengeli ya kosalela esengeli kopesa eyano na makama ya lisungi nionso na mampinga ya libateli ya leta to ya bato mosusu (masanga ya bato na mobulu bazali kosala kati na ba polisi to ba soda to misala ya libateli mizwami na bisika ya mabulu ya mabanga na ntalo na ndakisa).

Mpo na kozwa litomba ya manaka CFS, bibongolisi oyo bozwami na bango esalamaka na eteni ya maziba minene bisengeli kozala na bokengeli ya libanda oyo ekotalisa soki bizali kosalela esengeli ya kosalelama kolandisamaka na buku ya botambwisi ya OCDE. Kolandelama ya babimisi ya bibongolisi ekosalama na ntina wana, mpo na kotala soki bango bazali kosalela esengeli na bango. Mikanda ya kondimisama ya OCDE to bolandelami ya iSTCi bikoki kosalelama na ntina wana. Na bongo, bosengeli kotikela ba kengeli nzela ya koyingela na bisika na bino ya mosala mpe kosalela mokanda nionso etaleli esengeli ya kosalelama, mingi mpenza mikanda ya ekanganeli ya mokumba to ya nzela ya bozwami mabanga ya ntalo mpe na masolo esalami elongo na ba bimisi mpe bituluku ya bolandelami na esika mabanga ezwami.

Eteni ya mitano

Lolenge nini kotalisa ete esengeli ya kosalelama etosami ?

Bosengeli kokoma mbula nionso mokanda ya masolo ya mosala kotalisaka meko nionso mizwami na ntina na esengeli ya kosalelama.

Mokanda oyo esengeli ko zala tango nionso pembeni na bisika ya mosala, wana esengelami kokotisa yango na nzela ya internet, mpe kolobela bato nionso basengeli na yango soki bamonisi mposa na yango. Bopanganisi ya mokanda oyo ekobakisa bondimi ya bato mpe basombi na kotalisaka ete bosalelaki esengeli na bino ya kosalelama na nzela ya bibongiseli ekopesa moto nionso nzela ayeba.

Mokanda na bino ekozala na bandambu oyo elandi :

- Litatoli ekomami na nzela na yango bozali kotalisa ete bo ndimi kotosa bobakisi ya mibale ya buku ya OCDE.
- Makambo oyo bopesi epayi ya babimisi na bino na oyo etali maye bozali kozela kolandisama na kosalela esengeli ya kosalelama.
- Kombo ya moto oyo azali na mokumba ya esengeli ya kosalelama.
- Kolimbolama ya balolenge ya kosala ekanganeli ya mokumba to nzela ya mabanga ya ntalo mpe kosalela mabongisi ya mboka to eteni moko
- Bolandelami na bino ya makama, kozanga kotalisa motuya, to mobimisi kasi elandami na botalisi malamumu ya makoki esalelami mpo na koyeba ba sango etali ekanganeli ya mokumba to nzela ya mabanga ya ntalo mpe kokengela soki bozangi botosi mibeko to bozangi kolongobana esalamaki. Bosengeli lisusu kolakisa lolenge bozwaki nsango ya makambo etali bowelani na bisika mabulu ezwami, na bisika ya bosololi mpo na bosombi mpe botekisi mpe na bisika ya bokumbami , na ndakisa na kotalelaka masolo ya mosala ya bokengeli mabulu ya mabanga ya ntalo , na ba sango ya bitulukuru ya balandelami to mabongisami mizali kotalisa bisika mabanga ya ntalo ezali mpe kolandela bisika mabulu ezwami , lokola iSTCI to lingomba ya bolandelami mpe mokengeli oyo azali libanda ya ekanganeli ya mabanga ya CIRGL.
- Meko ya bokambi makama mpe mabongisi ya kolandelama mpo na kokende liboso, bakisa mpe manaka ya mbongwana ekanami.
- Miango oyo esalelami mpo na koyeisa makasi meko mizali kokana ekanganeli ya mokumba to ebongiseli ya nzela ya bozwami mabanga ya ntalo sima ya kolandelama ya makama.
- Meko mizwami mpo na kokengela tango nionso lolenge nini bikanganeli ya bozwami mizali kotambola, na nzela ya masanga esika mabanga ya ntalo ezwami to na ba lolenge mosusu.
- Kolandelama nionso oyo bomikotisasi na yango

Ebongiseli ya kondimama ya CIRGL

Ebongiseli ya kondimama ya CIRGL (MCR na mokuse) ezali mobeko esengeli kotosama na eteni iye, esangisi koluka, mombongo mpe bobimisi libanda ya « mabanga ya ntalo ya kowelana » (etaïn, tantale, tungtene mpe wolo) na ba mboka 11 ya lisanga esangisi biteni maziba ya minene mizwami.

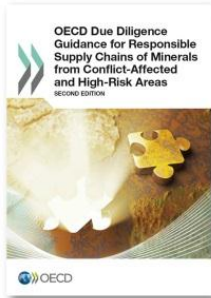
Ntina ya ebongisel ya kondimama ezali ya kopesa nzela na bateki libanda ya eteni moko ba pesa epayi ya basombi na bango ya ba paya, mpe na basaleli elembo – lolenge ya mukanda ya kondimama ya eteni ya CIRGL – ete mabanga ya ntalo oyo ekanami ezwamaki, etalelamaki, ekumbamaki, ebongolamaki mpe ebimisamaki libanda kolandisamaka na mibeko endimami na mokili mobimba. Ebongiseli ya kondimama ya CIRGL ezali na mibeko ekokisami ya kosalela na bisika mabanga ya ntalo ezwami mpe na boluki na yango, na bikanganeli ya mokumba to nzela ya bozwi mabanga ya ntalo mpe na ba lolenge ya kobimisa na libanda oyo ezali kopesa nzela ya kondisama ete mibeko yango mitosami.

Esengi na makasi nionso na babimisi libanda batosa mbula nionso elonga ya bolongobani esalami na ba moko to basusu. Mobimba ya ebongiseli ekambami na « mokengeli azwami libanda ya ekanganeli ya mabanga ya ntalo ».

Mibeko ya CIRGL ebongisamaki malamumu elongo na buku ya botambwisi ya OCDE na esengeli ya kosalelama. Libanga nionso ebimisami libanda ya CIRGL na nzela ya mokanda ya kondisama ya CIRGL ezali na kolongobana na buku ya OCDE. Mokanda ya kondimisama ezali kotalisa elembo ya bolongobani yango.

Mibeko mpe ba lolenge ya kosalela ebongiseli ya kondimama elimbolami na molayi kati na mukanda ya kondimama (MCR) ya CIRGL ekoki kozwama na nzela ya Internet ya CIRGL – www.icglr.org.

Buku ya botambwisi makambo ya OCDE mpo a esengeli ya kosalelama mpo na bikanganeli ya bozwami ya mabanga ya ntalo na biteni kowelana ezali

Buku ya botambwisi makambo ya OCDE mpo na esengeli ya kosalelama mpo na bikanganeli ya bozwami ya mabanga ya ntalo na biteni kowelana ezali. Buku ya botambwisi mpo na bokambami malamuru ya ekanganeli ya bozwami ya mabanga ya ntalo ewuti na biteni ya kowelana mpe bisika likama ezali makasi, oyo esangisi biteni lolenge na lolenge mpe ezali kozwa lisungi ya bakonzi ya leta.

Buku ya botambwisi esengeli kosunga ba kompani na kotosa ba lotomo ya moto mpe na kopekisa bokoti na kowelana na misala na bango ya bozwami ya mabanga na ntalo. Ezali lisusu koluka kopesa nzela na bikanganeli ya bozwami ya mabanga na ntalo bimonisami poele mpe ekateli esengeli kowumela ya ba kompani ezali kosala boluki ya mabanga na ntalo mpo ete ba mboka ezwami mbano ya bozwi ya nse ya mabele mpe kopekisa ete boluki mpe mombongo ya mabanga ya ntalo ezali liziba nzela ya koyeisa kowelana, ya bopesi mpasi makasi mpe ya koti ya bonzangi libateli.

Buku ya botambwisi esalamaki na ntina ya bolandani ya makambo esangisi biteni mingi ya ba mboka oyo ezwami ekateli makasi ya mboka bisangani na OCDE mpe ba mboka zomi na moko ya CIRGL (Angola, Burundi, République centrafricaine, Congo, République démocratique du Congo, Kenya, Ouganda, Rwanda, Soudan, Tanzanie mpe Zambie), ya ba kompani, ya masanga ya bana mboka, mpe ya lisanga ya ONU.

Endimisamaki ete na ntina etali bayangeli ya mboka 42 ezwami kati na OCDE mpe ba oyo ezwami kati na yango te mpe endimami na bakonzi zomi na moko ya bamboka ya lisanga ya CIRGL mpe bakambi biyangeli ba oyo bazali kolandela kondimasami ya mboka Lusaka, oyo endimamaki mokolo ya le 15 /12 /2010.

Ekateli 1952 ya lisangi ya libateli ya ONU na ntina etali makambo ezali kosalama na mboka RDC esengi bopesami ya eyano na ba meko ezwamaki mpo na esengeli ya kosalelama ezwami kati na mokanda ya nsuka ya masolo ya mosala ya etuluku ya bato na mayele ya ONU mpo na mboka RDC[S/RES/1952(2010)], oyo esimbami na buku ya botambwisi ya OCDE mpo na esengeli ya kosalelama mpe endimi mabongisi yango.

Mpo na koyeba malamuru mabongisi oyo bokoki kotala na nzela ya internet oyo : mneguidelines.oecd.org/mining.htm .

mneguidelines.oecd.org/mining.htm
www.icglr.org